

Caragiale- sau cum previzionează un clasic anul centenarului (despre fake news)

Extras din *Lucrarea susținută la Conferințele STUR, A VII-A CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ STUR, Studiile românești în anul Centenarului, 23-24 noiembrie 2018, UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA, FACULTATEA DE*

LITERE**Episodul 2****Temă și variațiuni - textul în oglindă**

Trama este aceeași, textul recurge la o aglutinare de secvențe referitoare la același eveniment-izbucnirea unui incendiu în capitală - contradictorii; informațiile se contrazic, se iau în răspăr până la anulare. Intensitatea incendiului și efectele sale sunt sau nu minore, variantele sau variațiunile sigur că „variază” în funcție de profilul și orientarea gazetei. Dacă subiectul permite unui ziar de opoziție cu „nuanță liberalo-conservatoare” să redea știrea cu accente catastrofice, un alt ziar opozant „cu câteva programe” preia contextul pentru a -și expune o platformă civică, în vreme ce un ziar „chic” este atent la portretele celor afectați de incendiu creionând în linii de un manierism edulcorant profilul unor adevărate eroine de roman/modele de pictori:

„Reținem în treacăt pe doamna Cutare, o brună coborâtă dintr-un tablou de Murillo, în capot, superbă în neglijența sa transparentă; doamna Cutare, rubensiană, nu mai puțin elegantă, îmbujorată de emoție; foarte tână doamnă Bigoudiano, un vis strălucitor de-al lui Watteau, răpitoare cu părul blond-auriu care se buclează natural, fără nici un artificiu, un boboc de trandafir gata să se desfacă la razele lui Phoebus, armonizându-se plăcut cu tonul roșiatic al flăcărilor ușor estomate de vâlul de fum.”¹

Ei bine, o altă sursă, citată ca „ziar oficios”- cel al puterii, înțelegem, neagă însăși existența incendiului. Dezmințire, i-am zice în limbajul presei actuale. Ca și în *Cum stăm*, se constată imposibilitatea de a obține un adevăr absolut urmărind ce relatează gazetele. Incertitudini și nu linii coerente oferă știrile, așa cum observa și Mircea Tomuș :

„adevărul este presupus numai, el se află sub puternicul semn al îndoielii, el este și nu este totodată, iar peste această stare de incertitudine a noastră în legătură cu realitatea temei, se altoiește interesul puternic pentru accentele particulare ale variațiunilor; acestea au realitate indiscutabilă, ele reprezintă reazimul sigur al schiței”.²

În alt sens, textul se deschide și spre alte posibilități de interpretare, angajând o viziune critico-ironică ce persiflează nu doar lipsa de credibilitate a presei ci și discursul jurnalistic cu toate nuanțele sale stilistice în sine. Deși contextul comunicațional este același, remarcăm diferențele de stil implicate în cele patru relatări. De la o redare neutră, lapidară a datelor ce se

¹ Caragiale, I.L., *Temă și variațiuni*, https://ro.wikisource.org/wiki/Temă_și_variațiuni, data descărcării, 17.07.2017.

² Mircea Tomuș, *Opera lui I. L. Caragiale*, (Vol. 1), Editura Minerva, București, 1977,

rezumă la consemnarea faptelor, respectând principiul celor „5 W” din jurnalism-ce? când?unde?cum? de ce? și uzitând în expunere doar două adjective cu caracter calificativ „puternic”, respectiv „însemnate”, cu referire la incendiu și pagube, se trece la varianta ziarului opozant cu stil bombastic, redundant, capabil a încălca toate normele unui stil caracterizat de corectitudine, claritate, proprietate, precizie. Întregul articol e alcătuit dintr-o singură frază, prolixitatea, ambiguitatea aferente conducând către neinteligibilitatea limbajului, nonsens, obscuritate. Caracterul emfatic al discursului se asociază unei vădite intenții de manipulare, și deja devin evidente distincțiile între un discurs jurnalistic neangajat politic (în prima variantă) și unul partizan, angajat politic.

Celelalte două articole citate permit o incursiune în metehnele unui stil artificios, cu pretenții de erudiție etalate infatuate prin exces de expresii latinizante, precum și ale unui stil fantezist, evazionist, de altfel cu totul impropriu publicisticii.

Remarcăm, astfel, dimensiunea metatextuală a scriiturii care oferă nu doar un spectacol al știrilor ce se contrazic halucinant, ci și unul al limbajului disipat în registre stilistice la fel de contradictorii. Dacă adăugăm și faptul că textul nu are un narator, posibilitatea acumulării evenimentiale datorându-se exclusiv alternării de fragmente de articole, această temă a scriiturii ce se privește autospecular e și mai evidentă. Comedie verbală, limbaj ce se scrie, transcrie, rescrie, zice și dezice și o acută conștiință a scriitorului, apropiată de tendințele textualiste de mult, mult mai târziu.

Groaznica sinucidere din strada Fidelității-oglinzile deformatoare

Seria textelor în care știrile se contrazic la fiecare nouă ediție continuă cu *Groaznica sinucidere din Strada Fidelității*. De fapt, textul acesta se apropie mai mult de *Cum stăm...* prin resimțirea stranieții limbajului gazetăresc la nivel intratextual. Ambele urmăresc starea de confuzie a personajului-cititor de gazetă pus față în față cu spectacolul deformării, în vreme ce în *Temă și variațiuni* nivelul receptării este exclusiv extratextual.

Marina Cap-Bun remarca noutatea contextului provocator în care e așezat cititorul de gazetă în *Momente* în raport cu cel din comedii. Având acces la mai multe surse de informare, confruntat cu mai multe secvențe de discurs jurnalistic, acesta nu devine un cititor mai informat ca cel din comedii, legat de o singură gazetă, ci unul mai buimăcit, bulversat, contrariat:

„Personajul de comedie citea o singură gazetă, a cărei oglindire unilaterală a realității devenea principiul structurant al unei construcții utopice. Față de el, „mușteriu” Momentelor se află într-o vădită încurcătură, fiind nevoit să se confrunte cu o multiplicare halucinantă a variantelor, care amenință să dizolve sensul realității. El este nevoit să se întrebe dacă realitatea poate fi oglindită sau trebuie re-creată, ceea ce nu mai reprezintă doar o

problemă a jurnalisticii, vizând totodată și reprezentările literare. Reducerea textului la un colaj de articole de ziar sugerează destul de transparent această dilemă comună.”³

Aglutinând și de astă dată mai multe variante ale aceleiași povești provenind din surse diferite, autorul exersează tipare narative moderne. Gelu Negrea observa pionieratul lui Caragiale în materie de strategii narative multiple. Înainte de C. Petrescu și a sa poetică a polivalenței, Caragiale instituie un discurs narativ polifonic, abracadabrant, subliniind, în esență, mecanismele generative ale textului narativ. Reflectare poliedrică, pluriperspectivism, tehnica oglizilor paralele sunt instrumente de analiză folosite pentru a explica discursul narativ camilpetrescian sau călinescian în a sa „Enigmă a Otiliei”, pentru a ne raporta doar la literatura noastră. Ei, iată, la Caragiale un pluriperspectivism avant la lettre, exersarea unei perspective narative duble sau chiar multiple:

„având în vedere amploarea pe care o va cunoaște utilizarea noului pattern narativ în secolul al xx-lea, modul substanțial în care a fertilizat el literatura modernă-română sau universală-, precum și faptul că asimilarea în chip de practică literară curentă a insolitei metode s-a soldat, începând cu Virginia Wolf sau John Steinbeck, cu performanțe artistice de vârf mi se pare întru totul justificată semnalaarea pionieratului caragialian.”⁴

Protagoniștii unei tumultuoase povești de iubire devin și protagoniști ai știrilor zilei consemnate în registru diferit de două ziare opozante- *Aurora* și *Lumina*. Perspectivele se multiplică, discursul este de fiecare dată părtinitor, astfel încât cele două portrete sunt alcătuite prin juxtapunere poliedrică. Acest exercițiu narativ al autorului de a construi un text nu anexând dosare de existență, ci suprapunând articole este interpretat de Marina Cap-Bun ca :

„un pretins colaj al articolelor apărute în gazete, ce reflectă puncte de vedere trunchiate și subiective, condiționate de părțile implicate în conflict. „Sinuciderea” nu este decât o simulare, o punere în scenă, pretext pentru gazetari să consume toată gama de interpretări posibile, de la „senzațională dramă pasională” la „farsă”, mecanism ce devine susceptibil de reduplicare, prin finalul deschis care conservă situația inițială.”⁵

Urmărind scenariul narativ, vedem inițial ziarul *Aurora* consemnând că întreaga stradă a Fidelității „a fost viu emoționată de o senzațională dramă pasională”.Remarcăm termenul „emoționată”, deși știm bine că setea de senzațional e doar înregistrată, consumată de către cititori, nicidecum capabilă să emoționeze spirite. Și seria elementelor sensibilizator-edulcorante continuă-„șipete sfâșietoare”, „șipete îngrozitoare” au pus pe jar de dimineață întreaga mahala bucureșteană.

³Cap-Bun, Marina, *Literatura română sub semnul modernității*, Editura Universitară, București, 2014, p.391.

⁴ Negrea, Gelu, *Op.cit.*, p.47.

⁵ Marina Cap-Bun, *op.cit.*, p391.

Această primă variațiune o urmărește pe Domnișoara Popescu, tânără sensibilă, capabilă de stări de melancolie și abisale abateri sufletești, carevasăzică cu eticheta pe care o cunoaștem din dramaturgie, *simțitoare*, de familie bună și sigur, bună-credință, luând fatala hotărâre de a se sinucide pe fondul unei nefericite povești de amor. Tânărul în cauză, Mișu Z... „foarte vioi și drăcos, limbut și caraghios”⁶, îi înșală așteptările printr-o evadare lașă dar atent orchestrată/dramatizată. Subtil e întreg scenariul fugii pe fondul unei invitații la teatru, în plină desfășurare a comediei, însă cu adevărat relevantă ne pare a fi secvența publicării unei știri într-un ziar care să liniștească temerile deja ispitite ale tinerei :

„Pentru a adormi temerile victimei sale și a o asigura că și-a schimbat cu desăvârșire hotărârea de a o părăsi, el alergă la ajutorul unui prieten redactor, făcându-l să-i publice prin ziarul «Lumina» următoarea notiță:

«Aflăm că tânărul doctor Mișu Z... care și-a susținut cu un succes strălucit teza sa despre *Simptomele la diverse intoxicații violente*, și care a fost numit doctor de plasă, refuză categoric a primi acest post. Era în adevăr absurd ca un așa distins elev al facultății noastre de medicină să se înfunde într-o provincie. Tânărul doctor e hotărât a rămânea în București.»⁷

Nu doar teatru în teatru ci discurs publicistic în discurs publicistic și peste toate, această irefutabilă nevoie a personajelor caragialiene de a se raporta la ziar pentru a-și valida nivelul existențial. Încă o dată, ziarul creditează o situație de viață, o validează, e mai presus decât ea. Ce scrie la gazetă, e mai adevărat decât adevărul, mai real decât realul. Nu cu promisiuni, jurăminte, așadar cu fapte de viață reușește Mișu Z să adoarmă suspiciunile Porției ci prin cuvântul tipărit, cu o știre în ziar, dovada de neînlăturat a unui anumit nivel comportamental. Limitele dintre spațiul public și cel privat sunt fragile, subterfugiul la care apelează Mișu este echivalentul în ordine jurnalistică a unei dezmințiri.

Reporterul *Aurorei* revine în ediția de seară (subiectul evoluează pe măsură ce ziarele își publică o ediție sau alta, transcriind o poetică a autenticității și concomitenței, asigurând un nivel factic situat în planul imediatului, un prezent al scriiturii gazetărești) cu detalii obținute de la doi studenți practicanți. Lectorul trece alături de acesta prin aceleași stadii ale nedumeririi, primele indicii ale unei altfel de povești cu altfel de personaje apar în dialogul pe ton neangajat, ironic al tinerilor mediciști:

„— Ei, aș!... nici o duzină de gămălii... Pentru d-ra Porția a fost porția prea mică; cum e dumneaei solidă îi trebuie o porție mult mai zdravănă!

— Se săturase bietul «doftorașul»... În sfârșit a scăpat! zise unul.

— Mare răbdare a avut! închipue-ți, atâția ani de-a rândul tot o porție, și ce porție!»⁸

⁶ I.I. Caragiale, *Groaznică sinucidere din Strada*

Fidelității, https://ro.wikisource.org/wiki/Groaznică_sinucidere_din_Strada_Fidelității, data descărcării, 17.07.2017.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

A doua variațiune îi aparține ziarului *Lumina*, pe care lectorul atent îl poate bănuși de un discurs părtinitor câtă vreme găzduise știrea amintită mai sus publicată cu bunăvoință de amicul tânărului Mișu pentru a adormi simțurile atât de încercate ale atenției și sensibilei Porția.

Lumina ține să precizeze sintetic și clar dintru început: „când noi ne-am transportat în localitate, sinucisa din strada Fidelității, d-ra Porția Popescu, se-ntorsese de la spital, unde, dealtminteri, putem afirma cu siguranță, nici n-avusese nevoie să meargă.”⁹

Și apoi răsturnarea de perspectivă-Porția ar avea cam 44-45 de ani, o situație financiară solidă de care Mișu n-a pregetat a profita și un apetit pentru tineri studenți renumită și pare-se moștenită de la mamița. Nici urmă de așteptări înșelate, părăsire, intenție serioasă de sinucidere. „Tânăra” suicidară este doar o bună actriță, frământările prin care a trecut, doar o încercare de a atrage atenția tânărului ce într-adevăr manifestase dorința de a ieși din această relație nepotrivită care o vreme i-a asigurat un trai confortabil. Mai mult de atât, portretul capătă note caricaturale, Porția e descrisă în ipostaza unei dame cu dinți stricați și prostul obicei al fumatului.

Portretul ei se construiește pe măsură ce sursele se multiplică. Porția e privită din mai multe unghiuri subiective: cel al ziaristului de la *Aurora*, cel al colegului său de la *Lumina*, cel al studenților aflați în practică la spitalul unde este internată. Recunoaștem tehnica reflectării poliedrice dar și absența unui narator care să medieze, să devină un liant al acestor viziuni disparate. Între o tânără sensibil simțitoare și o femeie trecută bine de vârsta maturității clivajul este imens. Textul se îndreptă nu doar către tema credibilității știrilor, ci atinge un subiect mult mai delicat, acela al capacității presei de a naște un personaj, de a crea din/prin cuvinte cu statut de știre o persoană cu conținut moral, psihologic, cu statut social. Textul devoalează mecanismul percepției, receptării și interpretării. O cităm, în acest sens, pe Ioana Pârvulescu care observa:

„Presa te supune, face ce vrea din tine și te manipulează. uneori chiar cu bune intenții. Sistematic te informează, dar te și dezinformează sistematic. Te deformează până la caricatură, ca oglinda de bălci în care te vezi când prea lung, când prea lat, cu fața, gura și ideile de nerecunoscut.”¹⁰

Știri situate la antipod apar și în edițiile următoare ale ziarelor citate, permițând narațiunii să evolueze în plan faptic. Scenariul narativ se complică cu date punctual identice și cu informații tot punctual, contradictorii:

„Dar Caragiale nu se oprește la persiflarea gazetăriei și, implicit, a literaturii de senzație, căci el imaginează un scenariu identic pentru evenimentele care se petrec după apariția celor două reportaje, așa

⁹ Ibidem.

¹⁰ Pârvulescu, Ioana, *Op.cit.*, p. 48-49.

încât o versiune devine parodia celeilalte și invers, ca într-un joc infinit de oglinzi.(...) Parodia parodiei se varsă în toposul tragi-comic al împăcării, figura tipică a mahalalei sufletești și una dintre cele mai adânci observații din literatura lui Caragiale, în care procesul de trecere de la bătăi și insulte la îmbrățișare și pupături devine reversibil la infinit.”¹¹

Deși cititorului de gazetă la nivel intratextual/lectorului la nivel extratextual nu îi va fi dat să dezambiguizeze contextul încăierării, faptul că ambele surse relatează existența unei răfuiei dovedește că la nivel evenimentțial urmează o luptă a unor orgolii rănite. Fie că agresorul fu fratele afectat al Porției, lezat în onoarea lui de familist, fie că fu Mișu Zaharescu , rănit în infatuarea lui de proaspăt doctor care ține la onorabilitatea numelui, cert e că răfuiala a avut loc. Iar consecința e vizibilă în știrea publicată de un alt cotidian, *Universul*, neimplicat în războiul știrilor de până acum, așadar , neriscând vreo prezumție de vinovăție în denaturarea adevărului: „ Doctorul Mișu Zaharescu a fost suspendat de către consiliul sanitar din postul de medic de plasă pentru neglijență în serviciu.”¹²

Cum vor fi stat în realitate faptele, cine pe cine a atacat, jignit, onoarea cui a fost mai întâi de toate apărată, cititorului nu îi e dat să afle, așa cum observa și Gelu Negrea:„, nu există în schița lui Caragiale argumente- textuale, metatextuale, sau de orice altă factură- în măsură să confere vreun plus de credibilitate unei variante în raport cu cealaltă.”¹³

Dar, complicată lume a ziarelor, finalului textului îi revine sarcina de a ambiguiza și mai mult semnificațiile căci *Aurora*, reproduce, atenție, reproduce, după *Lumina*, ziar rival, știrea referitoare la minunata veste a căsătoriei :

„Aflăm cu deosebită plăcere logodna gentilei domnișoare Porția Popescu, fiica Doamnei Zamfira Popescu și a repausatului profesor, veteran al corpului didactic, Nerone Popescu, cu simpaticul dr. în medicină d. Mișu Zaharescu. Îndată după cununie, tânăra pereche va pleca la Montpellier, unde eminentul elev al facultății noastre merge a-și completa cercetările științifice.”¹⁴

Remarcăm nu doar că Porția e din nou o gentilă domnișoară și că Mișu e restabilit în titlul de doctor din care doar ce fusese demis, dar și că cele două publicații au îngropat securea războiului câtă vreme una o citează pe alta și își permite să îi preia știrea. Să se fi strecurat pe acest drum al reproducerii/duplicării vreo inadvertență necesară publicației care citează, să se fi respectat adevărul publicistic al cotidianului rival?

Profesor MIHAELA CONDRAT,
Colegiul Dobrogean „Spiru Haret” Tulcea

¹¹ Manolescu, Florin, *op.cit.*, p.89.

¹² Caragiale, I.L., *Op.cit.*

¹³ Gelu Negrea, *op.cit.*, p. 53.

¹⁴ I.L.Caragiale, *op.cit.*